

8. Yudenkov A. Politicheskaya rabota partii sredi naseleniya occupirovanykh rayonov SSSR (1941–1944): Avtoref. dis. ... doct. ist. nauk: №570 – Istoriya KPSS / Academiya obshchestvennykh nauk pri CK KPSS. – M., 1969. – 41 s.

9. Safonova E. V. Ideino-vykhovna robota Komunistychnoi partii sered trudyashchych vyzvolenykh raioniv Ukrainy v roky Velukoi vitchyznanoi viyny (1943–1945). – K.: Vydavnytstvo politychnoi literatury, 1971. – 211 s.

10. Ivlyev I. A., Yudenkov A. F. Oruzhiyem kontrpropagandy. Sovetskaya propaganda sredi naseleniya occupirovannoy territorii SSSR. 1941–1944. – M., 1988. – 277 s.

11. Ivlyev I. A., Yudenkov A. F. Kontrpropaganda pidpilnykiv ta partyzhan na ocupovani radyanskiy terytorii (1941–1944) // Ukrainskiy istorychny zhurnal. – 1985. – №6. – S.41–47.

12. Lystivky partiynogo pidpillya i partyzanskykh zagoniv v roky Velykoi Vitchyznanoi viyny. – K.: Vydavnytstvo politychnoi literatury, 1969. – 343 s.

13. Zakkharchenko M. I. Radiostancii radyanskoï Ukrainy v roky viyny // Ukrainskiy istorychny zhurnal. – 1980. – №6. – S.61–65.

14. Vinnytski visti (Vinnytsa). – 1942.

15. Volyn. Ukrainskiy chasopys (Rivne). – 1942.

16. CDAGO. – F.1. – Op.22. – Spr.390.

17. Tam samo. – F.1. – Op.22. – Spr.95.

18. Tam samo. – F.56. – Op.1. – Spr.475.

19. Tam samo. – F.56. – Op.1. – Spr.445.

20. Volyn (Rivne). – 1943.

Kudinova L. V., postgraduate student of the Department of History and Political Science, National University of Life and Environmental Science of Ukraine (Ukraine, Kyiv), lyuda.mch@gmail.com

The role of the Soviet counter-propaganda to counter the voluntary departure of Ukrainian population from the occupied territories to work in Germany

The purpose of this article is to highlight specific areas of the Soviet counter-propaganda, aimed at neutralizing the effect of recruitment actions of the occupation authorities in the territory of Ukraine during the Second World War. Article deals with the role of the Soviet counter-propaganda to counter the voluntary departure of the population to work in Germany and disrupting recruitment campaigns. Research based on sources – the occupation and the underground press, leaflets, posters, letters. Their examples show the main propaganda theses which were used by the Soviet underground to refute occupiers promises. The conclusion is that the Soviet counter-propaganda, thanks to greater geographic coverage and a successful semantic content, has become one of the key reasons for the failure of the German recruitment policy. However, we should not forget the other compelling reasons for failures, such as the shortcomings of most of the German propaganda and a complete mismatch of the realities of life in the occupied territories and the feedback from the first workers with promises of occupants.

Keywords: counter-propaganda, underground fighters, partisans, leaflets, recruitment, occupation authorities.

Кудинова Л. В., аспирантка кафедри історії та політології, Національний університет біоресурсів і природопольовання України (Україна, Київ), lyuda.mch@gmail.com

Роль советской контрпропаганды в противодействии добровольному выезду населения с оккупированных украинских территорий на работы в Германию

Целью данной статьи является освещение конкретного направления советской контрпропаганды, направленного на нейтрализацию влияния вербовочных мероприятий оккупационных властей на территории Украины в годы Второй мировой войны. Рассматривается роль советской контрпропаганды в противодействии добровольному выезду населения на работы в Германию и срыве вербовочных кампаний. В ходе исследования проработаны источники – оккупационная и подпольная пресса, листовки, плакаты, письма. На их примерах показаны основные пропагандистские тезисы, которые использовались советским подпольем для опровержения обещаний оккупантов. Обосновывается вывод о том, что советская контрпропаганда, благодаря большому географическому охвату и удачному смысловому наполнению, стала одной из ключевых причин провала немецкой агитационно-пропагандистской политики, направленной на привлечение трудовых ресурсов из Украины. Однако, не стоит забывать и о других веских причинах неудач, таких как недостатки самой немецкой пропаганды и полное несоединение реальной жизни на оккупированных территориях и отзывов от первых рабочих с обещаниями оккупантов.

Ключевые слова: контрпропаганда, подпольщики, партизаны, листовки, вербовка, оккупационная власть.

* * *

УДК 94(477.82)«1944/1953»

Фазан М. І.,
завідувач музею історії освіти Волині, Волинський
інститут післядипломної педагогічної освіти,
здобувач кафедри нової та новітньої історії України,
Східноєвропейський національний університет
ім. Лесі Українки (Україна, Луцьк), Mfazan@ukr.net

Діяльність Волинського обласного інституту вдосконалення кваліфікації вчителів у 1944–1953 рр.

Розглянуто особливості повоєнного становлення Волинського обласного інституту вдосконалення кваліфікації вчителів (нині – Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти) та основні вектори його функціонування у 1944–1953 рр. Метою розвідки є всебічне висвітлення діяльності цієї освітньої установи в окреслений для дослідження період та з'ясування її місця у процесі забезпечення освітніх закладів Волинської області педагогічними кадрами.

На основі широкої історіографічної та джерельної бази було здійснено комплексне дослідження умов формування структури інституту у перше повоєнне десятиліття. Автором проаналізовано головні напрямки та методи його роботи. Особлива увага приділяється питанням підвищення кваліфікації та перекваліфікації вчителів та керівних працівників шкіл. Зроблено висновок щодо ефективності діяльності Волинського обласного інституту вдосконалення кваліфікації вчителів у 1944–1953 рр. та перспектив подальших досліджень шляхом звернення до проблеми ролі керівника даної освітньої установи як модератора якісних змін у її функціонуванні.

Ключові слова: підвищення кваліфікації та перекваліфікація педагогів, районні педагогічні кабінети, педагогічні конференції, Волинський обласний інститут вдосконалення кваліфікації вчителів.

Важливою віхою післявоєнної відбудови України в цілому та Волинської області зокрема, стала проблема відновлення шкільної мережі краю. Внаслідок військових дій було зруйновано не лише приміщення багатьох місцевих шкіл, а й фактично припинено навчально-виховний процес на тривалий термін та практично знищено їхні педагогічні колективи. Перед керівництвом держави гостро постало питання забезпечення освітніх закладів кваліфікованими вчителями. Вирішення даного завдання було покладено на Волинський обласний інститут вдосконалення кваліфікації вчителів (нині – Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти), що відновив свою діяльність улітку 1944 р.

Процеси становлення й розвитку післядипломної освіти педагогічних кадрів загалом розглядалися як радянськими (О. М. Філіпов, П. В. Худоминський [12; 13]), так і сучасними українськими вченими, зокрема С. В. Крисюк [7; 9]. Проблеми становлення та діяльності Волинського обласного інституту вдосконалення кваліфікації вчителів знайшли своє відображення у історичних розвідках, що були підготовлені до 60–річчя та 70–річчя установи відповідно [10; 11], а також у колективній праці щодо проблеми вищої педагогічної освіти у Волинській області [1]. Окремо слід відмітити науковий доробок Н. Кот, яка висвітлює окремі аспекти діяльності інституту в окреслений для дослідження період [5; 6].

Систему вищої післядипломної педагогічної освіти даного періоду відображають джерела Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України [14] та Центрального державного архіву громадських об'єднань України [15].

Метою даної розвідки є всебічне висвітлення діяльності Волинського обласного інституту вдосконалення кваліфікації вчителів у 1944–1953 рр. та з'ясування його місця у процесі забезпечення освітніх закладів Волинської області педагогічними кадрами у зазначені для дослідження роки.

Після звільнення Волинської області з–під німецької окупації у 1944 р. почалась поступова відбудова краю. Однією з нагальних потреб стало відновлення шкільної мережі та забезпечення її кваліфікованими педагогічними кадрами. Про це, зокрема, свідчить прохання Волинського обласного комітету КП(б) У вже у квітні 1944 р. до Ради народних комісарів УРСР про необхідність організації в області педагогічних короткотермінових курсів улітку цього ж року з підготовки вчителів молодших класів (орієнтовна кількість – 400–500 осіб) [15, арк. 2].

Вирішенням цього та ряду інших завдань розпочав займатися Волинський обласний інститут вдосконалення кваліфікації вчителів, що відновив свою діяльність улітку 1944 р.. Нетривалий період на чолі цієї установи стояла Н. З. Аджарова, яка тимчасово виконувала обов'язки директора. З 8 липня 1944 р. директором інституту було призначено І. Я. Хорунжого, що перебував на цій посаді до 1962 р. [6, с. 16–17].

Як свідчать архівні документи, відновлений заклад зіткнувся з рядом серйозних проблем як матеріально-технічного, так і кадрового забезпечення. Зокрема, «... нститут відновив свою діяльність, не маючи ні відповідного приміщення, ні повного штату співробітників, ні книг, ні посібників; не було меблів, навіть в достатній кількості канцелярського приладдя» [4, арк. 1]. До травня 1945 р. установа не мала постійного місця перебування. Так, узимку всі кабінети працювали у невеликій кімнаті. В травні було отримано сім кімнат на потреби закладу, але згодом і звідси його було відселено [4, арк. 3]. Тож остаточно інститут розпочав свою роботу, займаючи три кімнати у будівлі Луцького учительського інституту [11, с. 9].

Першим вагомим заходом, що був проведений на базі інституту, стала організація обласної наради вчителів народної освіти, що відбулася 14–17 серпня 1944 р. Під час неї було ухвалено рішення про проведення навчання у школах згідно програми 1941 р. [4, арк. 1].

У перший післявоєнний (1944–1945 рр.) навчальний рік структура закладу поступово розширювалася. Так, якщо одразу після відновлення роботи діяли лише три кабінети: мови, початкових шкіл та хімії–біології, то у другому півріччі додатково були створені ще два: математики і фізики та історії і географії [3, арк. 1–2]. У першому півріччі 1947 р. також розпочали роботу кабінети педагогіки та військово–фізичної підготовки [1, с. 301].

У наступному (1945–1946 рр.) навчальному році, незважаючи на активну освітню діяльність, інститут все ж залишався з рядом невирішених проблем. Так, працівники закладу постійно перебували під загрозою виселення з кімнат, що належали Луцькому учительському інституту, адже його директор «... тов. Білий щоденно «виселяє» інститут, але і приміщення інституту використовується не за призначенням... Відсутність приміщення являється великим гальмом...» [3, арк. 6]. Лише у 1951 р. заклад отримав власне приміщення.

Нагальною проблемою для розв'язання упродовж майже всього досліджуваного періоду залишалося питання кадрового наповнення інституту. Так, зокрема, у «Звіті про роботу Волинського обласного інституту вдосконалення кваліфікації вчителів за 1944–1945 рр.» читаємо: «Штати інституту ще не заповнені. З існуючих п'яти кабінетів вартісною працею відзначається лише один кабінет мови, завідувача Іванова О. В. Решта співробітників є початківцями на своїй ділянці, не всі

стоять на належному науковому рівні, не мають досвіду не лише в інструкторсько–педагогічній, але взагалі в учбовій роботі» [4, арк. 3]. Така тенденція зберігалась і в наступному навчальному році. Так, згідно із звітом за 1945–1946 навчальний рік, один з очільників п'яти структурних кабінетів інституту навіть не мав вищої освіти, а жоден з працівників закладу ще не набув вченого звання [3, арк. 8]. Директор установи І. Хорунжий, у 1938 р. закінчив Харківський державний педагогічний інститут (спеціальність «історія») та отримав кваліфікацію вчителя середньої школи [5, с. 67].

Недостатнє матеріально–технічне забезпечення закладу стояло важкою перепоною для більш якісної його роботи. До прикладу, на думку керівництва інституту, саме «... брак належно укомплектованої педагогічної бібліотеки при інституті є певною перешкодою в виконанні загальних завдань, а також в роботі співробітників над підвищенням їх наукових і фахових кваліфікацій» [4, арк. 3]. Тож окремо проводилася робота з наповнення фондів установи необхідним методичним та наочним інвентарем як за рахунок державних коштів, так і з допомогою вчителів та учнів області [3, арк. 8].

Основною метою діяльності Волинського обласного інституту вдосконалення кваліфікації вчителів упродовж усього періоду існування цієї установи було та є підвищення кваліфікації педагогів, тобто цілеспрямований, спеціально організований процес систематичного оновлення професійної компетентності педагогічних працівників, головною метою якого є приведення професійної компетентності педагогів і вихователів до визнаних світових стандартів, розвиток їх творчого потенціалу, педагогічної майстерності, підвищення інтелектуального та загальнокультурного рівня [8, с. 38].

При середніх та семирічних школах організовувалися методичні об'єднання вчителів 5–7 класів. Ключову роль у створенні та організації роботи цих методичних об'єднань відігравали працівники Інституту вдосконалення кваліфікації вчителів [2, арк. 32].

Упродовж досліджуваного періоду силами працівників інституту була налагоджена робота щодо забезпечення необхідними педагогічними кадрами навчально–виховних закладів Волинської області, здійснювалося підвищення кваліфікації та перекваліфікації педагогів. На базі установи проводилися навчальні курси, конференції, методичні семінари тощо, курувалася також діяльність районних педагогічних кабінетів. З року в рік зростала кількість вчителів, які підвищували свій фаховий рівень завдяки діяльності інституту. Зміцнювалося також матеріально–технічне та кадрове забезпечення установи. В той же час в окреслений для дослідження період актуальними ще залишалися ряд проблем, пов'язаних з наслідками військових дій на території області.

Подальшого вивчення потребують такі дослідницькі завдання як ретельне дослідження ролі особистісного фактора керівника даної освітньої установи як модератора якісних змін у її функціонуванні та детальніше вивчення повсякденних особливостей діяльності Волинського обласного інституту вдосконалення кваліфікації вчителів.

Список використаних джерел

1. Вища педагогічна освіта і наука України: історія сьогодення та перспективи розвитку. Волинська область / ред. рада вид.: В. Г. Кремень (голова) [та ін.]; редкол. тому: І. Я. Коцан (голова) [та ін.]. – К.: Знання України, 2009. – 415 с.

2. Державний архів Волинської області. – Ф. Р-59. – Оп.9. – Спр.7.
3. Там само. – Ф. Р-402. – Оп.1. – Спр.9.
4. Там само. – Ф. Р-402. – Оп.2. – Спр.1.
5. Кот Н. Ілля Якович Хорунжий – перший повоєнний директор Волинського обласного інституту удосконалення кваліфікації вчителів / Н. Кот // Літопис Волині. – 2011. – Ч.10. – С.66–70.
6. Кот Н. М. Сторінки історії Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (1944 р. – початок 60-х рр.) / Н. М. Кот // Педагогічний пошук. – 2015. – №1. – С.16–23.
7. Крисюк С. В. До питання періодизації історії післядипломної освіти педагогічних кадрів України / С. В. Крисюк // Педагогіка і психологія. – 1995. – №1. – С.114–118.
8. Крисюк С. В. Підвищення кваліфікації педагогічних кадрів як система / С. В. Крисюк // Педагогіка і психологія. – 1995. – №2. – С.37–47.
9. Крисюк С. В. Розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні (1944–1995 рр.): монографія / С. В. Крисюк. – Львів, 1997. – 206 с.
10. Лук'янчук В. А. Волинському обласному навчально-методичному інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів – 60 років! історична довідка / В. А. Лук'янчук // Волинський обласний навчально-методичний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів / уклад. В. М. Дмитрук. – Луцьк: ВОНМІПОП, 1999. – 44 с.
11. Сташенко М. О. Лідери змін післядипломної педагогічної освіти / М. О. Сташенко, В. В. Вітюк. – Луцьк: ВППО, 2010. – 68 с.
12. Філіпов О. М. Розвиток радянської школи УРСР в період першої післявоєнної п'ятирічки / О. М. Філіпов. – К.: «Радянська школа», 1957. – 150 с.
13. Худоминский П. В. Развитие системы повышения квалификации педагогических кадров советской общеобразовательной школы (1917–1981 гг.) / П. В. Худоминский. – М.: Педагогика, 1986. – 182 с.
14. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф.166. – Оп.15. – Спр.1233.
15. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф.1. – Оп.73. – Спр.83.

References

1. Vyshcha pedahohichna osvita i nauka Ukrainy: istoriia sohoddennia ta perspektivy rozvytku. Volynska oblast / red. rada vyd.: V. H. Krement (holova) [ta in.]; redkol. tomu: I. Ya. Kotsan (holova) [ta in.]. – K.: Znannia Ukrainy, 2009 – 415 s.
2. Derzhavnyi arxiv Volynskoyi oblasti. – F. R-59. – Op.9. – Spr.7.
3. Tam samo. – F. R-402. – Op.1. – Spr.9.
4. Tam samo. – F. R-402. – Op.2. – Spr.1.
5. Kot N. Ilya Yakovych Horunzhij – pershyj povoyennyj dyrektor Volynskogo oblasnogo instytutu udoskonalennya kvalifikaciyi vchyteliv / N. Kot // Litopys Volyni. – 2011. – Ch.10. – S.66–70.
6. Kot N. M. Storinky istoriyi Volynskogo oblasnogo instytutu vdoskonalennya kvalifikaciyi vchyteliv (1944 r. – pochatok 60-x rr.) / N. M. Kot // Pedagogichnyj poshuk. – 2015. – №1. – S.16–23.
7. Krysyuk S. V. Do pytannya periodyzaciyi istoriyi pisl'yadyplo-mnoyi osvity pedagogichnykh kadrov Ukrayiny / S. V. Krysyuk // Pedagogika i psichologiya. – 1995. – №1. – S.114–118.
8. Krysyuk S. V. Pidvyshhennya kvalifikaciyi pedagogichnykh kadrov yak systema / S. V. Krysyuk // Pedagogika i psichologiya. – 1995. – №2. – S.37–47.
9. Krysyuk S. V. Rozvytok pisl'yadyplo-mnoyi osvity pedagogichnykh kadrov v Ukraini (1944–1995 rr.): monografiya / S. V. Krysyuk. – Lviv, 1997. – 206 s.
10. Lukyanchuk V. A. Volynskogmy oblasnomy instytutu vdoskonalennya kvalifikaciyi vchyteliv – 60 rokov! i storychna dovidka / V. A. Luk'yanchuk // Volynskij oblasnyj navchalno-metodychnyj instytut pisl'yadyplo-mnoyi osvity pedagogichnykh kadrov / uklad. V. M. Dmytruk. – Lutsk: VONMIPOPK, 1999. – 44 s.
11. Stashenko M. O. Lidery zmin pisl'yadyplo-mnoi pedahohichnoi osvity / M. O. Stashenko, V. V. Vityuk. – Lutsk: VIPPO, 2010. – 68 s.
12. Filipov O. M. Rozvytok radianskoi shkoly URSR v period pershoi pisl'ivoiennoi piatyirichky / O. M. Filipov. – K.: «Radianska shkola», 1957. – 150 s.
13. Hudominskij P. V. Razvitie sistemy povyshenija kvalifikacii pedagogicheskikh kadrov sovetskoy obshheobrazovatel'noj shkoly (1917–1981 gg.) / P. V. Hudominskij. – M.: Pedagogika, 1986. – 182 s.
14. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchychk orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. – F.166. – Op.15. – Spr.1233.
15. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy. – F.1. – Op.73. – Spr.83.

Fazan M. I., the history of Volyn education museum manager, Volyn In-Service Teacher Training Institute, external PhD student of Lesya Ukrainka Eastern European National University (Ukraine, Lutsk), Mfazan@ukr.net

Activities of the Volyn Regional Institute of improving qualification of teachers in the 1944–1953

The article is devoted to the peculiarities of the postwar functioning of the Volyn Regional Institute of improving qualification of teachers and the main directions of its work in 1944–1953 years. The aim of the research is comprehensive coverage of the activities of this educational institution in certain period and determination role of the institute in the process of providing the educational organizations of the Volyn region with teaching staff.

Based on broad historiographical and source base was made a complex research about the conditions of the formation of institute structure in the early postwar decades. The author analyzes the main directions and methods of work. Particular attention is paid to improving qualification and requalification of teaching and school staff. The author made the conclusion about the effective functioning of the Volyn Regional Institute of improving qualification of teachers in 1944–1953 and the prospects of further research about the problems of the role of the head of the educational institution as moderator of qualitative changes in its functioning.

Keywords: improving the qualification and requalification of the teachers, regional educational offices, teaching conferences, Volyn Regional Institute of improving qualification of teachers.

Фазан Н. И., заведующий музеем истории образования Волины, Волинский институт последипломного педагогического образования, соискатель кафедры новой и новейшей истории Украины, Восточноевропейский национальный университет им. Лесю Украинки (Украина, Луцк), Mfazan@ukr.net

Деятельность Волинского областного института усовершенствования квалификации учителей в 1944–1953 гг.

Рассмотрено особенности послевоенного создания Волинского областного института повышения квалификации учителей (теперь – Волинский институт последипломного педагогического образования) и основные векторы его функционирования в 1944–1953 гг. Целью исследования является всеобъемлющее освещение деятельности этого учебного заведения в означенный для исследования период и выяснения его места в процессе предоставления учебных заведений в Волинской области преподавательского состава.

На основе обширной историографии и базы источников было проведено комплексное исследование условий формирования структур института в первое послевоенное десятилетие. Автор анализирует основные направления и методы его работы. Особое внимание уделяется вопросам повышения квалификации и переподготовки преподавателей и руководящих сотрудников. Сделан вывод относительно эффективности деятельности Волинского областного института повышения квалификации учителей в 1944–1953 гг. и перспективы дальнейших исследований в порядке апелляции к вопросу о роли руководителя данного учреждения как модератора качественных изменений в его функционировании.

Ключевые слова: повышение квалификации и переквалификация учителей, районные педагогические кабинеты, педагогические конференции, Волинский областной институт повышения квалификации учителей.

* * *

УДК 631.4:016

Яцентій Б. Р., здобувач, Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України (Україна, Київ), dmsgb_uan@ukr.net

ВНЕСОК ПРОФЕСОРА О. Т. КАЛАЧИКОВА У РОЗРОБКУ ОСНОВ ПІДВИЩЕННЯ РОДОЧОСТА ГРУНТІВ УКРАЇНИ В 50-Х РР. ХХ СТ.

На основі історико-наукового аналізу висвітлено опрацювання однієї з головних проблем сільськогосподарської галузі України у середині минулого століття – підвищення родючості ґрунтів. Витчизняними вченими були розроблені біологічні, агрофізичні, агрохімічні та меліоративні способи підвищення родючості ґрунтів. Професор О. Т. Калачиков досліджував економічну родючість ґрунтів як синтез їх природної та ефективної родючості та як ресурс збільшення виходу сільськогосподарської продукції. Вчений сформулював основні закономірності щодо ефективності різних поживних речовин на різних ґрунтах, комплексно висвітлив поняття родючості ґрунту, її види та охарактеризував основні її показники. На основі наукових і практичних досягнень розкрив властивості і вплив травопільної та інтенсивної систем землеробства на підвищення родючості ґрунту. Запропонував заходи щодо підвищення родючості ґрунтів відповідно до зон УРСР у межах інтенсивної системи.

Ключові слова: сільське господарство, дослідження, ґрунт, родючість, заходи, урожайність, система землеробства.